धिवासितम् । तैजसैः कांस्यपात्रैर्वा शङ्खेनाथ प्रदापयेत् । यद्दीयते देवताभ्यो गन्धपुष्पादिकं तथा । अर्घपात्रस्थितैस्तोयैरभिषिच्य समुत्सृजेत् । नैवेद्यं दक्षिणे वा मे पुरतो वा न पृष्ठतः । दीपं दक्षिणतो दद्यात् पुरतो वा न वामतः । वामतस्तु तथा धूपमग्रे वा न तु दक्षिणे । निवेदयेत् पुरोभागे गन्धपुष्पञ्च भूषणम्" नरसि०पु० । "कार्पासं सर्वतोभद्रं दद्यात सर्वेभ्य एव हि । नैकान्तरक्तं दद्यात्तु वासुदेवस्य चेलकम् । तत् पूर्व्वं पूजयित्वैव मन्त्रैर्देवाय चोत्सृजेत् । निर्दशं मलिनं जीर्णं छिन्नं गात्रावलिङ्गितम् । परकीयं चाणुदष्टं सूचीविद्धं तथोषितम् । उप्तकेशं विधूतञ्च श्लेष्ममूत्रादिदूषितम् । वर्जयेत् स्वोपयोगे च यज्ञादावुपयोजने" । (उप्तकेशं केशेन सह वापितम्) । "पताकाध्वजवस्त्रादौ स्यूतं वस्त्रं नियोजयेत् । ग्रैवेयकादि संसक्तं सौवर्णं राजतञ्च वा । निवेदयेत्तु देवेभ्यो नान्यतैजससम्भवम् । पावरः पान पात्रञ्च गण्डको गृहमेव च । पर्य्यङ्कादि यदन्यच्च सर्व्वं तदुपभूषणम्" । गन्धविशेषो गन्धशब्दे वक्ष्यते ।

उपचारच्छल न०वाद्युक्त वाक्यस्य तत्तातात्पर्य्याविषयार्थान्तरपरत्वकल्पनेन छलात्मकासदुत्तररूपे दूषणभेदे ।छलस्य सामान्यलक्षणविभागोपचारलक्षणोदाहरणानि गौ०सू०वृत्त्योर्दर्शितानि यथा । "वचनविघातो ऽर्थविकल्पोपपत्त्या च्छलम्" सू०।"अर्थस्य वाद्यभिमतस्य योविकल्पोविरुद्धः कल्पो अर्थान्तरकल्पनेति यावत् तदुपपत्त्या युक्तिविशेषेण योवचनस्य वाद्युक्तस्य विघातोदूषणं तच्छलमित्यर्थः वक्तृतात्पर्य्याविषयार्थकल्पनेन दूषणाभिधानमिति फलितं तात्पर्य्याविषयत्वं विशेष्ये विशेषणे संसर्गे वा यथा नेपालादागतोऽयं नवकम्बलवत्त्वादित्यत्र नवसंख्यापरत्वकल्पनयाऽसिद्ध्यभिधानं, प्रमेयं धर्म्मत्वादित्यत्र पुण्यत्वार्थकल्पनया भागासिद्ध्यभिधानं, वह्निमान् धूमादित्यत्र धूमावयवे व्यभिचाराभिधानम्"वृ०।"तत्त्रिविधं वाक्छलं सामान्यच्छलमुपाचारच्छलञ्च"सू०। "धर्मविकल्पनिर्देशेऽर्थसद्भावप्रतिषेध उपचारच्छलम्"सू०।"धर्मशब्दस्यार्थेन सम्बन्धस्तस्य विकल्पो द्विविधः कल्पः शक्तिलक्षणान्यतररूपस्तथा च शक्तिलक्षणयोरेकतरवृत्त्या प्रयुक्ते शब्दे तदपरवृत्त्या यः प्रतिषेधः स उपचारच्छलं यथा मञ्चाः क्रोशन्ति नीलोघट इत्यादौ मञ्चस्था एव क्रोशन्ति न तु मञ्चाः, एवं घटस्य कथं नीलरूपाभेदः, एवं अहं नित्य इति शक्त्या प्रयुक्ते अमुकस्मादुत्पन्नस्त्वं कथं नित्य इति प्रतिषेधोऽप्युपचारच्छलम् । वाद्यभिप्रेतार्थस्यादूषणेन छलस्यासदुत्तरत्वम् । न च श्लिष्टलाक्षणिकप्रयोगाद्वादिन एवापराधः स्यादिति वाच्यं तत्तदर्थबोधकतया प्रसिद्धस्य शब्दस्य प्रयोगे वादिनोऽनपराधात् अन्यथा पर्वतोवह्निमानित्युक्ते पर्वतोऽयं कथमवह्निमानित्यादिदूषणेनानुमानाद्युच्छेदः स्यात्" ।

उपचार्य्य त्रि० उप+चर–कर्मणि ण्यत् ।१सेवनीये २चिकित्सनीये च भावे ण्यत् ।३चिकित्सायां हेम०४सेवायाञ्च न०।

उपचित् त्रि० उपचिनोति देहम् उप+चि–क्विप् । देहवर्द्धके श्लीपदादौ "नाशयित्री बलासस्यार्शस उपचितामसि" यजु० १२,९७ । "उपचितः श्वयथुगण्डश्लीपदादयः" वेददी० ।

उपचित उप+चि-क्त । १समृद्धे "मृगवयोगवयोपचितं वनम्" रघुः । २दिग्धे च मेदि० ३लेपनादिना वर्द्धिष्णौ निदिग्धे अमरः ४समाहिते हेम० ५सञ्चिते च "प्रयतत्वाद्वोपचितमशुभं नाशयतीति प्रायश्चित्तम्" हारीतः । "उपचितं सञ्चितम्"प्रा०त०रघुनन्दनः । [२उन्नतौ च ।

उपचिति स्त्री उप+चि–चाय-चिभावो वा भावे क्तिन् । १वृद्धौ

उपचित्र न० "उपचित्रमिदं सससाल्लगौ" वृ० र० उक्ते १समवृत्तवर्णवृत्तभेदे ।"विषमे यदि सौ सलगा दले भौ युजि भाद्गुरुकावुपचित्रम्" तत्रोक्ते अर्द्धसमे २वर्णवृत्तभेदे च । ३धृतराष्ट्रपुत्रभेदे "चित्रोपचित्रौ चित्राङ्गश्चारुचित्राङ्गदश्च ह"धृतराष्ट्रपुत्रनामकथने । भा० आ० ६७ अ०।

उपचित्रा स्त्री उपगता चित्रं वर्णम् चित्रां वा । मूषिकपर्ण्याम् (उन्दुरकानि) अमरः चित्रातारासमीपस्थायां २स्वातौ ३हस्तायाञ्च । राशिचक्रे तयोश्चित्रानुगतत्वात्तथात्वम् । ४दन्तीवृक्षे राजनि० "द्विगुणितवसुलघुरचलधृतिरिह" इत्युपक्रम्य "बाणाष्टनवसु यदि लश्चित्रा उपचित्रा नवमे परयुक्ते"वृ०र०उक्ते षोड़शमात्रात्मके ५मात्रावृत्तभेदे च ।

उपचेय त्रि० उप+चि–कर्मणि यत् । अङ्कुशादिना विनाम्य चयनीये पुष्पादौ ।

उपच्छन्दन न० उप+छदि–णिच् भावे ल्युट् । सान्त्वेन प्रार्थने (फुसलान) "तथा निवेदितश्च नरपतिरसुभिर्मामवियोज्य उपच्छन्दनैरेव स्वं ते दापयितुं प्रयतिष्यते" दशकु०। २उपमन्त्रणे च "उपमन्त्रणमुपच्छन्दनमिति" सि० कौ० ।

उपच्यव पु० उप+च्युङ्–गतौ भावे अप् । गृहात् निर्गमे । "यत्र नार्य्यपच्यवमुपच्यवञ्च शिक्षते" ऋ०१,२८,३ । "शालायानिर्गमनमुपच्यवम्" भा० ।